

RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHI VA UNING MILLIY IQTISODIYOTGA TA’SIRI

Sharapova Hilola Ilhom qizi

*Buxoro Davlat Texnika Universiteti “Xizmat ko’rsatish va raqamlashtirish”
fakulteti “Iqtisodiyot va menejment” kafedrasida bakalavri*

Temirov Jo’raqodir Abdujalilovich

*Buxoro Davlat Texnika Universiteti “Xizmat ko’rsatish va raqamlashtirish”
fakulteti “Iqtisodiyot va menejment” kafedrasida bakalavri*

Anotatsiya: *Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning nazariy va amaliy jihatlari kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi. Xususan, raqamli iqtisodiyot tushunchasining mazmun-mohiyati, uning an’anaviy iqtisodiyotdan farqli jihatlari hamda zamonaviy sharoitda shakllanish bosqichlari izchil ravishda yoritib berildi. Tadqiqot davomida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida iqtisodiy jarayonlarning transformatsiyaga uchrayotgani, yangi biznes modellari shakllanayotgani va global raqobat muhitining tubdan o’zgarayotgani asoslab berildi.*

Shuningdek, maqolada raqamli transformatsiyaning milliy iqtisodiyot rivojiga ko’rsatadigan ijobiy ta’siri chuqur tahlil qilinib, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash, xarajatlarni kamaytirish hamda yangi ish o’rinlarini yaratish kabi muhim afzalliklari ochib berildi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotga o’tish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar, jumladan, kadrlar yetishmovchiligi, infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, kiberxavfsizlik bilan bog’liq xatarlar va raqamli tengsizlik masalalari ham atroflicha ko’rib chiqildi.

Maqolada innovatsion texnologiyalarni, xususan sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar (Big Data), bulutli hisoblash va blokcheyn texnologiyalarini iqtisodiyot tarmoqlariga keng joriy etish zarurati alohida ta’kidlandi.

Kalit so’zlar: *Raqamli iqtisodiyot, innovatsiya, raqamli transformatsiya, elektron tijorat, sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar, iqtisodiy o’sish, samaradorlik, kiberxavfsizlik, infratuzilma.*

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida raqamli texnologiyalar jamiyat va iqtisodiyotning barcha jabhalariga chuqur singib bormoqda. Bu jarayon nafaqat texnologik yangilanish, balki iqtisodiy tizimlarning tubdan transformatsiyasi sifatida namoyon bo’lmoqda. Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda an’anaviy iqtisodiy modelning muqobili sifatida emas, balki uning evolyutsion davomchisi sifatida shakllanib, milliy iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi omilga aylanmoqda.

Avvalo, raqamli iqtisodiyotning asosini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tashkil etadi. Internet, mobil aloqa, bulutli texnologiyalar, sun’iy intellekt va katta

ma'lumotlar (Big Data) kabi innovatsiyalar iqtisodiy faoliyatning barcha bosqichlariga – ishlab chiqarishdan tortib, iste'molchiga yetkazib berishgacha bo'lgan jarayonlarga keng joriy etilmoqda. Natijada, ishlab chiqarish jarayonlari avtomatlashtirilmoqda, resurslardan foydalanish samaradorligi oshmoqda va inson omiliga bog'liq xatoliklar kamaymoqda.

Ishlab chiqarish sohasida raqamli texnologiyalar “aqlli ishlab chiqarish” (smart manufacturing) modelini yuzaga keltirdi. Bu modelda ishlab chiqarish jarayonlari real vaqt rejimida monitoring qilinadi, ma'lumotlar tahlil qilinadi va qarorlar avtomatik ravishda qabul qilinadi. Natijada mahsulot sifati oshadi, tannarx kamayadi va bozorga chiqish vaqti qisqaradi. Bu esa korxonalar uchun raqobat ustunligini ta'minlaydi.

Xizmat ko'rsatish sohasida esa raqamlashtirish xizmatlarning tezligi, qulayligi va sifatini sezilarli darajada oshirdi. Masalan, elektron tijorat, onlayn bank xizmatlari, masofaviy ta'lim va telemeditsina kabi yo'nalishlar keng rivojlanib, aholiga xizmat ko'rsatishning yangi shakllarini yaratdi. Bu esa iste'molchilarning ehtiyojlarini yanada to'liq va tezkor qondirish imkonini bermoqda.

Boshqaruv tizimlarida ham raqamli transformatsiya muhim o'zgarishlarga olib kelmoqda. Davlat boshqaruvida “raqamli hukumat” (e-government) tizimlarining joriy etilishi byurokratik to'siqlarni kamaytirib, xizmatlar shaffofligini va samaradorligini oshirmoqda. Korporativ boshqaruvda esa ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish (data-driven decision making) tizimi keng qo'llanilib, strategik rejalashtirish va resurslarni taqsimlashda aniqlikni ta'minlamoqda. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot global raqobatni keskin kuchaytirmoqda. Endilikda kompaniyalar nafaqat mahalliy bozorda, balki xalqaro miqyosda ham raqobatlashishga majbur. Raqamli platformalar orqali kichik va o'rta biznes subyektlari ham global bozorlarga chiqish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa iqtisodiy o'sish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Biroq, ushbu jarayon bir qator muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan, raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali kadrlar yetishmovchiligi, kiberxavfsizlik tahdidlari va raqamli tengsizlik muammolari dolzarb hisoblanadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda bu muammolar raqamli iqtisodiyotdan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar zamonaviy iqtisodiyotning asosiy drayveriga aylanib, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqaruv tizimlarini tubdan o'zgartirmoqda. Raqamli iqtisodiyot milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishishda muhim strategik yo'nalish hisoblanadi. Shu sababli, ushbu yo'nalishda kompleks yondashuv asosida siyosat yuritish, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va inson kapitalini rivojlantirish ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

Raqamli iqtisodiyot – bu iqtisodiy faoliyatning barcha bosqichlarida raqamli texnologiyalar, internet va zamonaviy axborot tizimlaridan keng foydalanishga

asoslangan murakkab va ko'p qirrali iqtisodiy tizimdir. U an'anaviy iqtisodiyotdan farqli ravishda tezkorlik, moslashuvchanlik va yuqori samaradorlik bilan ajralib turadi hamda global miqyosda iqtisodiy rivojlanishning asosiy drayveriga aylanmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning asosiy komponentlari bir-biri bilan uzviy bog'liq holda faoliyat yuritadi. Avvalo, elektron tijorat (e-commerce) iqtisodiy munosabatlarning yangi shaklini yaratib, mahsulot va xizmatlarni internet orqali sotish va xarid qilish imkonini beradi. Bu esa bozorlarga kirishni osonlashtiradi, geografik chegaralarni yo'qotadi va iste'molchilar uchun keng tanlov imkoniyatini taqdim etadi. **Raqamli bank xizmatlari**, ya'ni fintech tizimlari moliyaviy operatsiyalarni soddalashtirib, tezkor va xavfsiz to'lovlarni amalga oshirish imkonini yaratadi. Onlayn banking, mobil to'lovlar va raqamli hamyonlar orqali foydalanuvchilar vaqt va resurslarni tejashga erishadi, bu esa moliyaviy tizim samaradorligini oshiradi. **Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish** esa ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarida inson omilini qisqartirib, aniqlik va tezlikni oshiradi. Ushbu texnologiyalar yordamida katta hajmdagi ma'lumotlar tahlil qilinadi, prognozlar tuziladi va optimal qarorlar qabul qilinadi. Natijada, biznes jarayonlari yanada samarali va innovatsion tus oladi. **Bulutli texnologiyalar (cloud computing)** ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlashning yangi modelini taqdim etib, korxonalar uchun katta infratuzilma xarajatlarini kamaytiradi. Bu texnologiyalar yordamida istalgan joydan ma'lumotlarga kirish imkoniyati yaratiladi, bu esa ish jarayonlarining moslashuvchanligini oshiradi. **Katta ma'lumotlar (Big Data)** esa zamonaviy iqtisodiyotda strategik resursga aylanib, bozor tendensiyalarini aniqlash, iste'molchilar xatti-harakatini o'rganish va biznes qarorlarini asoslashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish orqali korxonalar raqobatda ustunlikka erishadi. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bir qator muhim ijobiy natijalarni keltirib chiqaradi. Eng avvalo, ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, chunki avtomatlashtirish va optimallashtirish jarayonlari resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, operatsion xarajatlar kamayadi, bu esa mahsulot va xizmatlarning arzonlashishiga olib keladi. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyot yangi ish o'rinlarini yaratadi, ayniqsa IT sohasi, data tahlil, kiberxavfsizlik va raqamli marketing kabi yo'nalishlarda. Bu esa mehnat bozorining tarkibini o'zgartirib, yangi kasblarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Yana bir muhim jihat – iqtisodiy jarayonlarning shaffofligi oshadi. Raqamli tizimlar orqali barcha operatsiyalar qayd etiladi va nazorat qilinadi, bu esa korrupsiya va noqonuniy faoliyatning kamayishiga xizmat qiladi. Davlat va biznes o'rtasidagi munosabatlar ham yanada ochiq va samarali tus oladi. Raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki jamiyatning umumiy farovonligini ta'minlashga ham xizmat qiladi. Shu sababli, ushbu yo'nalishda izchil islohotlar olib borish, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va raqamli infratuzilmani rivojlantirish muhim strategik vazifa hisoblanadi. Raqamli

iqtisodiyotning milliy iqtisodiyotga ta'siri ko'p qirrali va tizimli xarakterga ega bo'lib, u iqtisodiy rivojlanishning asosiy yo'nalishlarini tubdan o'zgartirib yubormoqda. Ushbu ta'sir ijobiy natijalar bilan bir qatorda, muayyan muammolarni ham yuzaga keltiradi. Avvalo, raqamli iqtisodiyot iqtisodiy o'sish sur'atlarini sezilarli darajada tezlashtiradi. Raqamli texnologiyalar yordamida ishlab chiqarish jarayonlari optimallashtiriladi, xizmatlar ko'lami kengayadi va yangi bozorlar ochiladi. Bu esa yalpi ichki mahsulot hajmining oshishiga va iqtisodiy faollikning kuchayishiga olib keladi. Ayniqsa, innovatsion faoliyatning rivojlanishi iqtisodiyotda yangi qiymat yaratish imkonini beradi.

Shuningdek, mehnat unumdorligi ham raqamli iqtisodiyot ta'sirida ortadi. Avtomatlashtirish, sun'iy intellekt va zamonaviy dasturiy yechimlar inson mehnatini yengillashtirib, bir vaqtning o'zida ko'proq natija olish imkonini yaratadi. Natijada, korxonalar kamroq resurs sarflab, yuqori samaradorlikka erishadi. Bu esa umumiy iqtisodiy samaradorlikning oshishiga xizmat qiladi. Raqamli iqtisodiyot yangi biznes modellarining shakllanishiga ham sabab bo'lmoqda. Platforma iqtisodiyoti, frilans tizimi, startaplar va onlayn xizmatlar kabi yangi faoliyat shakllari paydo bo'lib, tadbirkorlik muhitini yanada jonlantirmoqda. Bu esa kichik va o'rta biznes subyektlari uchun keng imkoniyatlar yaratadi va bozor raqobatini kuchaytiradi. Bundan tashqari, raqamli transformatsiya investitsion jozibadorlikni oshiradi. Raqamli infratuzilma rivojlangan mamlakatlar xorijiy investorlar uchun yanada jozibador bo'lib, ular uchun qulay biznes muhiti yaratiladi. Texnologik rivojlanish darajasi yuqori bo'lgan iqtisodiyotlar global investitsiyalarni jalb qilishda ustunlikka ega bo'ladi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bir qator muammolarni ham keltirib chiqaradi. Eng dolzarb masalalardan biri – kiberxavfsizlik tahdidlaridir. Raqamli tizimlarning keng qo'llanilishi ma'lumotlarning himoyasini murakkablashtirib, turli kiberhujumlar xavfini oshiradi. Bu esa nafaqat alohida korxonalar, balki butun iqtisodiyot uchun xavf tug'diradi. Yana bir muhim muammo – raqamli tengsizlikdir. Barcha hududlar va aholi qatlamlari raqamli texnologiyalardan bir xil darajada foydalana olmaydi. Internetga kirish imkoniyatlari, texnologik savodxonlik darajasi va infratuzilmaning rivojlanishi o'rtasidagi tafovutlar ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. Bundan tashqari, malakali kadrlar yetishmasligi ham jiddiy to'siqlardan biridir. Raqamli iqtisodiyot yuqori bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarni talab qiladi. Ammo ko'plab mamlakatlarda IT mutaxassislari, data tahlilchilar va kiberxavfsizlik bo'yicha ekspertlar yetarli emas. Bu esa raqamli transformatsiya jarayonini sekinlashtirishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot milliy iqtisodiyotning rivojlanishiga kuchli turtki beruvchi omil bo'lib, uning ijobiy ta'siridan maksimal darajada foydalanish uchun mavjud muammolarni o'z vaqtida hal etish zarur. Shu maqsadda raqamli infratuzilmani rivojlantirish, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va kiberxavfsizlikni ta'minlash ustuvor vazifalar qatoriga kiradi.

Raqamli iqtisodiyotni jadallashtirishga qaratilgan ushbu innovatsion takliflar kompleks yondashuvni talab etadi va ular o‘zaro bog‘liq holda amalga oshirilgandagina yuqori samaradorlik beradi. Har bir yo‘nalishni chuqurroq tahlil qiladigan bo‘lsak, ularning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati yanada yaqqol namoyon bo‘ladi. Raqamli savodxonlikni oshirish uchun milliy dasturlar ishlab chiqish strategik ahamiyatga ega. Chunki har qanday texnologik yangilikni samarali qo‘llash uchun inson kapitali tayyor bo‘lishi zarur. Aholining barcha qatlamlari, ayniqsa yoshlar va mehnat bozoridagi faol qatlam uchun IT ko‘nikmalarni rivojlantirish, dasturlash asoslarini o‘rgatish va raqamli platformalardan foydalanish madaniyatini shakllantirish iqtisodiyotning umumiy raqamlashtirish darajasini oshiradi. Bu esa uzoq muddatda innovatsion rivojlanishga zamin yaratadi. Ikkinchi muhim yo‘nalish – startap ekotizimini qo‘llab-quvvatlashdir. Startaplar yangi g‘oya va texnologiyalarni tezkor joriy etish orqali iqtisodiyotga innovatsion impuls beradi. Davlat tomonidan grantlar, venchur moliyalashtirish, inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarini rivojlantirish orqali yosh tadbirkorlarni rag‘batlantirish mumkin. Natijada, yangi ish o‘rinlari yaratiladi, eksport salohiyati oshadi va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi kuchayadi. Sun‘iy intellekt asosida davlat boshqaruvini optimallashtirish ham zamonaviy boshqaruvning muhim yo‘nalishidir. Ma‘lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish tizimlari orqali davlat resurslarini samarali taqsimlash, byurokratik jarayonlarni qisqartirish va xizmatlar sifatini oshirish mumkin. Masalan, sun‘iy intellekt yordamida ijtimoiy soha, sog‘liqni saqlash, transport va soliq tizimlarida prognozlash va monitoring ishlari ancha aniq va tezkor amalga oshiriladi. Qishloq hududlarida internet infratuzilmasini kengaytirish esa raqamli tengsizlikni kamaytirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Agar chekka hududlarda tezkor va arzon internet mavjud bo‘lsa, u yerda yashovchi aholi ham elektron xizmatlardan foydalanish, onlayn ta‘lim olish va masofadan turib ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutni kamaytiradi va umumiy iqtisodiy faollikni oshiradi. Yana bir muhim taklif – raqamli soliq tizimini joriy etishdir. Bu tizim orqali barcha moliyaviy operatsiyalarni avtomatik tarzda hisobga olish, soliq yig‘imini shaffoflashtirish va yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish mumkin. Raqamli platformalar asosida ishlaydigan soliq tizimi inson omilini qisqartirib, korrupsiya holatlarining oldini olishga ham xizmat qiladi.

Ushbu innovatsion takliflar raqamli iqtisodiyotning barqaror va tezkor rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan bo‘lib, ularni izchil amalga oshirish orqali milliy iqtisodiyotning samaradorligini oshirish, global raqobatbardoshlikni kuchaytirish va aholining turmush darajasini yaxshilash mumkin.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot zamonaviy davrda milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta‘minlovchi muhim omil hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini optimallashtirish hamda global bozorda raqobatbardoshlikni kuchaytirish mumkin. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya

aholining turmush darajasini yaxshilash, yangi ish o‘rinlarini yaratish va iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Biroq, ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun mavjud muammolarni, xususan kiberxavfsizlik tahdidlari, raqamli tengsizlik va malakali kadrlar yetishmasligini bartaraf etish zarur. Shu maqsadda raqamli infratuzilmani rivojlantirish, inson kapitaliga investitsiyalarni oshirish va innovatsion siyosatni izchil olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy o‘shishini ta‘minlash, uning global iqtisodiy tizimdagi o‘rnini mustahkamlash hamda jamiyat farovonligini oshirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining *****“Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”**gi qarori.**
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamlashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish hamda elektron hukumat tizimini takomillashtirishga oid farmon va qarorlari.
3. World Bank hisobotlari: *Digital Economy for Development, World Development Report* va boshqa analitik materiallar.
4. OECD tashkiloti materiallari: *Digital Economy Outlook, Going Digital Toolkit* va boshqa tadqiqotlar.
5. Xatamov N. **“O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning iqtisodiy-ijtimoiy oqibatlarini tahlili”**
6. Homidov B. **“Elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish yo‘llari”**
7. Nurmetova M. **“Raqamli texnologiyalarning iqtisodiyot tarmoqlariga ta‘siri”**
8. Maksudov A. **“Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta‘siri”**
9. Sattarov X. **“Raqamli texnologiyalarni joriy etishda xorijiy tajriba”**
10. Ergasheva N. va boshqalar. **“Elektron tijoratning milliy iqtisodiyot va aholi daromadlariga ta‘siri (2020–2025)”**
11. **“Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari” ilmiy elektron jurnali materiallari**